

Самойленко Н. І.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри освітології та педагогічної інноватики
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Легейда А. О.,

*аспірант
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

CULTURE OF PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE FORMATION OF SOCIO-COMMUNICATIVE AND PERSONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

У статті досліджено проблему формування культури професійного спілкування як важливої складової соціально-комунікативної та особистісної компетентності майбутніх педагогів у системі вищої освіти. Актуальність теми зумовлена сучасними вимогами до професійної підготовки педагогічних кадрів, які передбачають не лише високий рівень фахових знань, а й здатність до ефективної міжособистісної взаємодії, професійної комунікації, толерантного спілкування та відповідальної поведінки у професійному середовищі. У статті обґрунтовано значення культури професійного спілкування як інтегративної характеристики особистості майбутнього педагога, що поєднує комунікативні вміння, морально-етичні цінності, мовленнєву культуру та готовність до партнерської взаємодії.

Проаналізовано основні шляхи формування культури професійного спілкування у процесі професійної підготовки здобувачів освіти. Визначено особливості інтеграції комунікативного компонента у зміст професійних дисциплін, розкрито педагогічний потенціал інтерактивних і комунікативно орієнтованих методів навчання, зокрема дискусій, рольових ігор, кейс-методу, тренінгів та проєктної діяльності. Доведено, що використання таких методів сприяє розвитку професійного мовлення, навичок співпраці, уміння аргументовано висловлювати власну позицію та конструктивно вирішувати комунікативні ситуації.

Особливу увагу приділено ролі самоосвіти та самовиховання у розвитку культури професійного спілкування майбутніх педагогів. Наголошено, що постійне самовдосконалення, рефлексія власної комунікативної діяльності та усвідомлення значущості професійної етики забезпечують формування стійких комунікативних умінь і професійно важливих особистісних якостей. Зроблено висновок, що культура професійного спілкування є важливою умовою формування соціально-комунікативної та особистісної компетентності майбутніх педагогів і виступає необхідною складовою їхньої професійної самореалізації.

Ключові слова: культура професійного спілкування, соціально-комунікативна компетентність, особистісна компетентність, майбутні педагоги, інтерактивні методи навчання, самоосвіта, самовиховання, професійна комунікація, педагогічна взаємодія.

The article examines the problem of forming a culture of professional communication as an important component of the socio-communicative and personal competence of future teachers in the system of professional education. The relevance of the research is determined by modern requirements for the professional training of pedagogical specialists, which involve not only a high level of professional knowledge and practical skills, but also the ability to communicate effectively, cooperate productively, adhere to professional ethics, and demonstrate responsibility in interpersonal interaction.

The study substantiates that the culture of professional communication is an integrative characteristic of a future teacher's personality, combining communicative skills, speech culture, moral and ethical values, tolerance, empathy, and readiness for partnership interaction. It is emphasized that the formation of communication culture should be implemented systematically through the integration of communicative components into the content of professional disciplines, the use of interactive and communicatively oriented teaching methods, as well as through self-education and self-development of students.

The main directions of integrating professional communication culture into vocational and pedagogical training are identified, including content-based, activity-oriented, value-oriented, and speech-oriented approaches. It is proved that such integration contributes to the development of a holistic professional competence in which professional knowledge is closely connected with communicative culture and ethical behavior.

Particular attention is paid to the pedagogical potential of interactive teaching methods, such as discussions, debates, role-playing games, case studies, project-based learning, and communication trainings. Their application promotes the development of professional speech, teamwork skills, critical thinking, communicative responsibility, and the ability to solve professional communication problems constructively.

The article also highlights the role of self-education and self-upbringing in the continuous development of communication culture. It is noted that self-analysis, self-control, reflection, and motivation for self-improvement ensure the stability of communicative skills and support the professional and personal growth of future teachers.

The authors conclude that the culture of professional communication is an essential condition for the formation of socio-communicative and personal competence of future teachers and an important factor in their successful professional realization in the modern educational environment.

Key words: culture of professional communication, socio-communicative competence, personal competence, future teachers, communicative culture, interactive teaching methods, professional communication, self-education, self-upbringing, pedagogical interaction, communicative skills.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти орієнтована не лише на формування фахових знань і практичних умінь, а й на розвиток особистісних якостей майбутнього фахівця, серед яких особливе місце посідає культура професійного спілкування.

Проблема формування культури професійного спілкування майбутніх педагогів у сучасній педагогічній науці набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням вимог до комунікативної компетентності, міжособистісної взаємодії та професійної етики у сфері освіти. Сучасні наукові дослідження акцентують увагу на тому, що професійна підготовка педагогів має забезпечувати не лише засвоєння фахових знань і практичних умінь, а й розвиток соціально-комунікативної та особистісної компетентності, необхідної для ефективної педагогічної діяльності.

Значна кількість науковців досліджує проблему формування комунікативної компетентності як складової професійної підготовки майбутніх учителів. Зокрема, Л. Байдюк [1] наголошує, що комунікативна компетентність є невід'ємною складовою професіоналізму педагога та передбачає здатність до конструктивного діалогу, співпраці й культури професійного мовлення. Авторка підкреслює важливість використання інтерактивних методів навчання та комунікативних завдань у процесі підготовки майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжкультурної та професійної комунікації розглядають О. Галіцан та Т. Осипова [2], які досліджують особливості формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх педагогів засобами інтерактивного навчання. Науковці доводять, що використання дискусій, рольових ігор, тренінгів і колективних форм

роботи сприяє розвитку вмінь ефективної професійної взаємодії та толерантного спілкування.

Л. Гусак та Л. Смалько [3] аналізують педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх учителів. Дослідники зазначають, що культура професійного спілкування тісно пов'язана з мовленнєвою культурою, емпатією, толерантністю та здатністю до конструктивної міжособистісної взаємодії. Автори наголошують на необхідності інтеграції комунікативного компонента у зміст професійної підготовки.

Комунікативну культуру як критерій сформованості соціальної компетентності майбутнього педагога досліджує Є. Дурманенко [4]. Науковиця розглядає культуру спілкування як показник соціальної зрілості особистості та готовності до професійної взаємодії. На її думку, комунікативна культура включає дотримання етичних норм, мовленнєву грамотність, емоційну стійкість і відповідальність у спілкуванні.

Важливе місце у сучасних дослідженнях посідає проблема педагогічного партнерства та взаємодії. В. Ковальчук [5] підкреслює, що формування компетентності педагогічного партнерства неможливе без розвитку культури професійного спілкування, заснованої на взаємоповазі, довірі та співробітництві.

Проблему міжкультурної комунікації в умовах глобалізації освіти досліджують О. Комар та А. Джурило [6]. Автори зазначають, що сучасний педагог повинен володіти високим рівнем комунікативної культури, здатністю до ефективної взаємодії в багатокультурному середовищі та навичками професійного діалогу.

Л. Лукіна [7] розглядає комунікативну компетентність як важливу складову професійної підготовки майбутніх учителів та наголошує на необхідності її системного формування через навчальну

діяльність, самоосвіту та рефлексію. Подібні ідеї висвітлює Я. Ляховський [8], який досліджує розвиток комунікативної компетентності майбутнього вчителя в умовах командної взаємодії.

Теоретичні аспекти сутності та розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача закладу вищої освіти аналізують А. Марушкевич, О. Поляк та М. Жиленко [9]. Дослідники визначають комунікативну компетентність як інтегративну якість особистості, що поєднує мовленнєві вміння, етичні норми, культуру спілкування та професійну поведінку.

Вагомий внесок у дослідження соціально-комунікативної компетентності зробили Н. Самойленко та А. Мекшун [10], які обґрунтовують історико-педагогічні засади формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Науковці доводять, що культура професійного спілкування є важливим чинником професійної самореалізації та соціальної адаптації особистості.

Зарубіжні науковці також приділяють значну увагу даній проблематиці. W. Cholewa [11] досліджує формування міжкультурної комунікативної компетентності у європейському освітньому просторі та наголошує на важливості комунікативної взаємодії у професійному становленні педагога. M. Tovar-Correal та M. Gedik-Bal [12] вивчають проблему культурно чутливого спілкування та вплив соціокультурних чинників на педагогічну комунікацію. D. Zhou [13] аналізує взаємозв'язок між комунікативною компетентністю та взаємодією викладача й здобувачів освіти, доводячи позитивний вплив ефективної комунікації на результати навчання. H. Meddah та A. Benamara [14] розглядають вплив комунікативного підходу до навчання на розвиток соціолінгвістичних і стратегічних компетентностей педагогів.

Отже, аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування культури професійного спілкування майбутніх педагогів є багатогранною та залишається одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки. Науковці наголошують на необхідності комплексного підходу до розвитку комунікативної культури через інтеграцію комунікативного компонента у професійну підготовку, використання інтерактивних методів навчання, розвиток самоосвіти та самовиховання здобувачів освіти. У зв'язку з цим актуальним завданням вищої освіти є інтеграція елементів культури спілкування безпосередньо у зміст професійних дисциплін [14].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми формування культури професійного спілкування майбутніх педагогів як інтегративної складової соціально-комунікативної та особистісної компетентності та визначити можливості використання інтерактивних і комунікативно орієнтованих технологій навчання, самоосвіти й самовиховання у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція культури спілкування у зміст фахових дисциплін передбачає систематичне включення комунікативних знань, умінь і цінностей у процес вивчення фахових предметів. Такий підхід дає змогу формувати у здобувачів освіти здатність ефективно спілкуватися у професійному середовищі, дотримуватися норм ділового етикету, працювати в команді та конструктивно взаємодіяти з колегами, клієнтами й керівництвом.

Інтеграція у вищій освіті розглядається як поєднання змісту різних освітніх компонентів з метою формування цілісної професійної компетентності. Культура спілкування в цьому контексті виступає міждисциплінарною складовою, яка пронизує всі професійні дисципліни та реалізується через навчальні завдання, приклади, ситуації та форми організації занять [10].

Інтеграційний підхід забезпечує зв'язок між теоретичними знаннями й практичними навичками спілкування, сприяє усвідомленню здобувачами освіти значущості комунікації у майбутній професійній діяльності. У процесі навчання професійних дисциплін здобувачі освіти вчать не лише виконувати фахові операції, а й пояснювати свої дії, аргументувати рішення, вести професійний діалог.

Інтеграція культури спілкування у зміст професійних дисциплін може здійснюватися за кількома основними напрямками. По-перше, це змістовий напрям, що передбачає включення до навчального матеріалу тем, пов'язаних із професійною комунікацією, діловим мовленням, етикою спілкування у конкретній галузі діяльності.

По-друге, важливим є діяльнісний напрям, який реалізується через виконання завдань, що потребують взаємодії: колективне розв'язання професійних проблем, робота в малих групах, обговорення виробничих ситуацій. Такі завдання сприяють формуванню навичок співпраці, відповідальності та взаємоповаги [6].

По-третє, ціннісно-орієнтаційний напрям інтеграції передбачає виховання у здобувачів освіти

відповідального ставлення до слова, толерантності, дотримання професійної етики та корпоративної культури. Через аналіз професійних ситуацій здобувачі освіти засвоюють моральні норми спілкування у фаховому середовищі.

Практична реалізація інтеграції культури спілкування у професійні дисципліни здійснюється шляхом використання ситуаційних завдань, професійно орієнтованих кейсів, рольових ігор та аналізу типових комунікативних помилок. Наприклад, під час вивчення технологічних або виробничих дисциплін доцільно включати завдання, що імітують спілкування з клієнтом, інструктаж працівників, робочі наради або вирішення конфліктних ситуацій.

Важливе значення має також мовленнєве оформлення професійної діяльності: пояснення алгоритмів дій, ведення технічної документації, усне та письмове звітування. Це сприяє формуванню культури професійного мовлення та розвитку комунікативної відповідальності [7].

Інтеграція культури спілкування у зміст професійних дисциплін забезпечує формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про професійну діяльність, у якій фахові знання нерозривно пов'язані з умінням спілкуватися. Такий підхід підвищує рівень готовності майбутніх фахівців до реальних умов праці, сприяє їхній адаптації в трудовому колективі та підвищує конкурентоспроможність на ринку праці [11].

Аналіз таблиці дає змогу узагальнити основні напрями інтеграції культури спілкування у зміст професійних дисциплін та визначити їх педагогічне значення. Представлені у таблиці напрями інтеграції – змістовий, діяльнісний, ціннісний та мовленнєвий – взаємопов'язані між собою й забезпечують комплексний підхід до формування культури професійного спілкування у здобувачів вищої освіти.

Змістовий напрям інтеграції орієнтований на включення до навчальних програм професійних дисциплін відомостей про особливості професійного спілкування, норми ділової етики та

специфіку комунікації у певній галузі діяльності. Це сприяє усвідомленню здобувачами освіти ролі спілкування як важливої складової професійної компетентності.

Діяльнісний напрям передбачає активне залучення здобувачів освіти до комунікативної взаємодії під час виконання навчальних завдань. Групова робота, аналіз професійних ситуацій, рольові ігри та кейси створюють умови для практичного відпрацювання навичок спілкування, розвитку вміння працювати в команді та відповідально ставитися до результатів спільної діяльності.

Ціннісний напрям інтеграції спрямований на формування у здобувачів освіти морально-етичних засад професійного спілкування. Аналіз типових виробничих ситуацій і комунікативних помилок сприяє розвитку відповідальності за власне мовлення, толерантності, поваги до співрозмовника та дотримання професійних норм поведінки.

Мовленнєвий напрям інтеграції забезпечує формування культури професійного мовлення через виконання усних і письмових завдань, пов'язаних із майбутньою фаховою діяльністю. Це сприяє розвитку точності, логічності та доречності мовлення у професійному контексті.

Отже, інтеграція культури спілкування у зміст фахових дисциплін є важливим напрямом удосконалення вищої освіти. Її реалізація забезпечує цілісне формування професійної компетентності, у якій фахові знання органічно поєднуються з комунікативними вміннями та ціннісними орієнтаціями.

Системне впровадження елементів культури професійного спілкування у навчання фахових дисциплін сприяє підвищенню рівня готовності здобувачів освіти до реальних умов професійної діяльності, формує здатність ефективно взаємодіяти в колективі та відповідально представляти власну професійну позицію. Це підтверджує доцільність інтеграційного підходу як одного з ключових у методиці формування культури

Таблиця 1

Інтеграція культури спілкування у зміст фахових дисциплін

Напрямок інтеграції	Зміст реалізації	Очікуваний результат
Змістовий	включення тем з професійного спілкування, етики	усвідомлення значення комунікації
Діяльнісний	групова робота, кейси, рольові ігри	розвиток навичок взаємодії
Ціннісний	аналіз професійних ситуацій, моральних норм	формування професійної відповідальності
Мовленнєвий	усні та письмові професійні завдання	культура професійного мовлення

спілкування в закладах професійної освіти та логічно завершує розгляд даного підpunkту курсового дослідження.

Сучасна вища освіта орієнтується на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного не лише якісно виконувати професійні обов'язки, а й ефективно взаємодіяти в колективі, вести професійний діалог та дотримуватися норм культури спілкування. У цьому контексті особливого значення набуває використання інтерактивних та комунікативно орієнтованих методів навчання, які сприяють активному залученню здобувачів освіти до процесу навчальної та професійної комунікації [8].

Інтерактивні методи навчання ґрунтуються на принципах співпраці, діалогу та суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і здобувачами освіти. Вони створюють умови для розвитку комунікативних умінь, формування культури мовлення, толерантності та відповідального ставлення до власної комунікативної поведінки.

Інтерактивні методи навчання передбачають активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, що дозволяє здобувачам освіти не лише засвоювати навчальний матеріал, а й практично застосовувати знання у процесі спілкування. Комунікативно орієнтовані методи спрямовані на розвиток мовленнєвої діяльності, умінь вести діалог, аргументувати власну позицію та досягати взаєморозуміння у професійних ситуаціях [9].

На відміну від традиційних методів, інтерактивні технології стимулюють пізнавальну активність, формують позитивну мотивацію до навчання та створюють сприятливе середовище для розвитку комунікативної культури. Вони дають змогу враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти та сприяють їхній соціалізації.

Серед інтерактивних та комунікативно орієнтованих методів, які доцільно використовувати у закладах професійної освіти, важливе місце посідають дискусії та дебати. Вони розвивають умінь аргументувати власну думку, слухати співрозмовника та дотримуватися культури мовленнєвої поведінки.

Рольові та ділові ігри моделюють реальні професійні ситуації, у яких здобувачі освіти навчаються ефективно спілкуватися з колегами, клієнтами чи керівництвом. Такі методи сприяють формуванню професійної мовленнєвої компетентності та готовності до майбутньої діяльності [2].

Метод аналізу ситуацій (кейс-метод) дозволяє розглядати типові виробничі або комунікативні проблеми та знаходити оптимальні шляхи їх вирішення. У процесі обговорення кейсів здобувачі освіти вдосконалюють навички професійного спілкування, співпраці та прийняття рішень.

Ефективним є також метод проєктної діяльності, який передбачає тривалу командну роботу над спільним завданням. У ході виконання проєктів здобувачі освіти набувають досвіду комунікації, планування, розподілу обов'язків і відповідальності за результати спільної діяльності.

Результативність інтерактивних та комунікативно орієнтованих методів значною мірою залежить від педагогічної майстерності викладача та створення відповідного освітнього середовища. Викладач має виступати організатором і фасилітатором комунікативної діяльності, спрямовуючи взаємодію здобувачів освіти у конструктивне русло.

Важливою умовою є дотримання принципів партнерства, взаємоповаги та довіри. Атмосфера психологічного комфорту сприяє відкритості здобувачів освіти, знижує страх помилок і стимулює активну участь у комунікації [1].

Застосування інтерактивних і комунікативно орієнтованих методів навчання сприяє комплексному розвитку особистості майбутнього фахівця. У процесі такої діяльності здобувачі освіти формують умінь ефективно взаємодіяти, вирішувати комунікативні проблеми, дотримуватися норм професійної етики та культури мовлення. Інтерактивні методи дозволяють поєднати теоретичні знання з практичним досвідом спілкування, що є важливим чинником підготовки здобувачів освіти до реальних умов професійної діяльності [2].

Таблиця 2 узагальнює основні інтерактивні та комунікативно орієнтовані методи навчання, що доцільно використовувати у процесі формування культури професійного спілкування здобувачів професійної освіти. Подані в таблиці методи систематизовано відповідно до змісту їх застосування та педагогічних результатів, яких можна досягти у процесі навчання.

Аналіз таблиці свідчить, що кожен із представлених методів має чітко визначене комунікативне спрямування та сприяє розвитку окремих складових культури спілкування. Зокрема, дискусії й дебати формують умінь аргументовано висловлювати власну позицію та дотримуватися мовленнєвого етикету, рольові ігри забезпечують наближення навчання до реальних професійних

Таблиця 2

Інтерактивні та комунікативно орієнтовані методи формування культури спілкування

Метод	Зміст використання	Педагогічний результат
Дискусія, дебати	обговорення професійних проблем	розвиток аргументації та культури мовлення
Рольові ігри	моделювання професійних ситуацій	формування професійної комунікації
Кейс-метод	аналіз виробничих ситуацій	розвиток комунікативного мислення
Проектна діяльність	командна робота	навички співпраці та відповідальності
Тренінги	розвиток комунікативних умінь	підвищення рівня культури спілкування

ситуацій, а кейс-метод розвиває здатність аналізувати комунікативні проблеми та приймати виважені рішення.

Проектна діяльність і тренінги сприяють формуванню навичок командної роботи, відповідальності за результати спільної діяльності та розвитку міжособистісної взаємодії. Таким чином, таблиця 2 наочно демонструє можливості інтерактивних методів у забезпеченні комплексного й системного формування культури професійного спілкування, що підтверджує доцільність їх широкого використання у закладах професійної освіти.

У сучасних умовах розвитку професійної освіти дедалі більшого значення набувають процеси самоосвіти та самовиховання, які виступають важливими чинниками формування культури спілкування особистості. Культура спілкування не може бути сформована лише в межах аудиторної роботи, оскільки вона потребує постійного самовдосконалення, усвідомлення власної мовленнєвої поведінки та готовності до особистісних змін. Самоосвіта і самовиховання забезпечують безперервність розвитку комунікативних умінь і навичок упродовж усього життя [7].

Самоосвіта розглядається як цілеспрямована, систематична діяльність особистості, спрямована на самостійне набуття та поглиблення знань, умінь і навичок. У контексті формування культури спілкування самоосвіта передбачає самостійне опрацювання матеріалів з культури мовлення, етики спілкування, психології міжособистісної взаємодії та професійної комунікації.

Самовиховання, у свою чергу, спрямоване на свідоме формування особистісних якостей, норм поведінки та ціннісних орієнтацій. Воно включає самоконтроль мовленнєвих дій, аналіз власної комунікативної поведінки, корекцію недоліків та розвиток позитивних якостей, таких як толерантність, стриманість, відповідальність за слово [3].

Самоосвіта сприяє розширенню комунікативного кругозору здобувачів освіти, формує потребу в мовленнєвому самовдосконаленні та підвищенні загального рівня культури спілкування. Через читання наукової та публіцистичної літератури, перегляд освітніх ресурсів, участь у вебінарах і тренінгах здобувачі освіти набувають нових знань про сучасні комунікативні стратегії та норми професійної взаємодії.

Особливе значення має розвиток навичок самоаналізу комунікативної діяльності, що дозволяє особистості оцінювати власне мовлення, виявляти помилки та працювати над їх усуненням. Самоосвіта стимулює внутрішню мотивацію до вдосконалення культури спілкування та формує відповідальне ставлення до особистісного розвитку [4].

Самовиховання є важливим чинником розвитку культури спілкування, оскільки передбачає формування внутрішніх регуляторів поведінки. У процесі самовиховання здобувачі освіти навчаються контролювати емоції, дотримуватися норм мовленнєвого етикету, виявляти повагу до співрозмовника та враховувати соціальний контекст спілкування. Важливими елементами самовиховання є постановка особистісних цілей, планування роботи над собою, самоконтроль і самокорекція. Регулярна рефлексія власних комунікативних дій сприяє усвідомленню значущості культури спілкування для професійної діяльності та міжособистісних відносин [5].

Самоосвіта та самовиховання ефективно розвиваються у тісному зв'язку з організованим освітнім процесом. Викладач, створюючи умови для самостійної роботи, стимулює здобувачів освіти до самоаналізу, саморозвитку та відповідального ставлення до власної комунікативної культури.

Залучення здобувачів освіти до рефлексивних завдань, ведення щоденників самостпостереження, участі у тренінгах і дискусіях сприяє

усвідомленню необхідності постійного самовдосконалення. Таким чином, самоосвіта та самовиховання доповнюють педагогічний вплив і забезпечують стійкість сформованих комунікативних умінь. У сучасному професійному середовищі культура спілкування є важливим чинником успішної діяльності та професійного зростання. Здатність до самоосвіти й самовиховання дозволяє майбутньому фахівцеві адаптуватися до змін, удосконалювати власну комунікативну поведінку та підтримувати високий рівень професійної культури протягом усього життя [5].

Отже, самоосвіта та самовиховання відіграють ключову роль у розвитку культури спілкування здобувачів професійної освіти. Вони забезпечують безперервність особистісного й професійного зростання, формують внутрішню потребу в самовдосконаленні та відповідальному ставленні до власної комунікативної діяльності. Поєднання педагогічного впливу з активною самостійною роботою здобувачів освіти створює умови для формування стійкої культури професійного спілкування, що є необхідною складовою успішної професійної реалізації.

Таким чином, самоосвіта та самовиховання виступають не лише допоміжними, а й системоутворювальними чинниками розвитку культури спілкування особистості. Саме завдяки внутрішній мотивації до саморозвитку здобувач освіти переходить від зовнішнього засвоєння норм і правил спілкування до їх усвідомленого прийняття та практичного застосування у повсякденній і професійній діяльності. Це забезпечує стійкість комунікативних умінь і готовність до відповідальної взаємодії в різних соціально-професійних ситуаціях.

Особливого значення самоосвіта й самовиховання набувають у контексті безперервної професійної освіти, коли майбутній фахівець змушений постійно оновлювати знання, удосконалювати комунікативні стратегії та адаптувати власну поведінку до змінних умов професійного середовища. Усвідомлення цінності культури спілкування як складової професійної компетентності сприяє формуванню активної життєвої позиції, розвитку відповідальності за якість міжособистісної взаємодії та підвищенню рівня професійної самореалізації. Отже, поєднання цілеспрямованої педагогічної підтримки з активною самостійною роботою здобувачів освіти створює оптимальні умови для формування високого рівня культури професійного спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що культура професійного спілкування є однією з ключових інтегративних характеристик професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки забезпечує взаємозв'язок соціально-комунікативної, особистісної та професійної компетентностей. Її формування має здійснюватися на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та партнерського підходів, що відповідає сучасним тенденціям модернізації вищої педагогічної освіти.

Встановлено, що ефективність формування культури професійного спілкування забезпечується комплексним поєднанням змістового, діяльнісного, ціннісного та мовленнєвого компонентів професійної підготовки. Їх інтеграція в освітній процес сприяє розвитку професійного мовлення, комунікативної культури, навичок конструктивної взаємодії, критичного мислення, толерантності, професійної відповідальності та готовності до педагогічного партнерства.

Обґрунтовано, що використання інтерактивних і комунікативно орієнтованих технологій навчання створює сприятливі умови для активізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, розвитку навичок командної роботи, професійної рефлексії та ефективного розв'язання педагогічних і комунікативних ситуацій. Водночас важливим чинником стійкого розвитку культури професійного спілкування виступають самоосвіта та самовиховання, які забезпечують безперервне професійне й особистісне самовдосконалення майбутнього педагога.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення змісту освітніх програм підготовки майбутніх педагогів, розроблення навчально-методичного забезпечення, упровадження інтерактивних технологій навчання та організації професійної підготовки на засадах педагогіки партнерства.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розробленням і експериментальною перевіркою моделі формування культури професійного спілкування майбутніх педагогів в умовах цифрової трансформації освіти, визначенням педагогічних умов її ефективної реалізації, а також дослідженням потенціалу технологій штучного інтелекту, цифрових платформ і віртуального освітнього середовища для розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байдюк Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів в сучасних умовах. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2022. № 2(26). URL: <https://psv.udpu.edu.ua/article/view/267621>
2. Галицан О., Осипова Т. Специфіка формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивного навчання. Наукові праці МАУП. Педагогічні науки. 2025. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/pedagogy/article/view/4855>
3. Гусак Л. Є., Смалько Л. Є. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2023. URL: <https://enpuir.udp.edu.ua/entities/publication/9b9ee1f8-9978-43c8-9c22-039df9390bba>
4. Дурманенко Є. А. Комунікативна культура як критерій сформованості соціальної компетентності майбутнього вчителя. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2022. № 1(4). С. 84–90. URL: <https://www.academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/168>
5. Ковальчук В. Формування в майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства. Нові технології навчання. 2025. № 99. URL: <https://journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/429>
6. Комар О., Джурило А. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземних мов у контексті глобалізації освіти. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2024. URL: <https://znp.udpu.edu.ua/article/view/306322>
7. Лукіна Л. Комунікативна компетентність як важлива складова професійної підготовки майбутніх учителів. Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи. 2024. № 7. URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1179>
8. Ляховський Я. Г. Розвиток комунікативної компетентності майбутнього вчителя в командній взаємодії. Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи. 2025. № 10. URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1446>
9. Марушкевич А., Поляк О., Жиленко М. Комунікативна компетентність майбутнього викладача ЗВО: сутність, розвиток. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка». 2021. № 14. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/333>
10. Самойленко Н. І., Мекшун А. Д. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців: історико-педагогічний дискурс. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 9(17) 2025. С. 836 С. 350-362
11. Cholewa W. Formation of intercultural communicative competence in the context of the European educational space. *Glottodidactica*. 2026. 52(2), 45–61. URL: <https://www.researchgate.net/publication/404807313>
12. Tovar-Correal M., Gedik-Bal M. Gender Ethnicity and Teaching Competencies: Do They Influence Culturally Responsive Communication? *Education Sciences*. 2025 15(5), 520. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/15/5/520>
13. Zhou D. The role of teacher-student developmental relationships in linking communicative competence and classroom interaction. *Frontiers in Psychology*. 2025. 16, 1635428. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2025.1635428>
14. Meddah H., Benamara A. The Impact of Communicative Language Teaching on Enhancing Sociolinguistic and Strategic Competencies of Educators. *International Journal of Pedagogical Studies*. 2024, 12(1), 89–104. URL: <https://www.researchgate.net/publication/389886525>

Самойленко Н. І., Легейда А. О.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.09.2026

